

Олена Хрущ
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ

**НОВІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ОБДАРОВАНОСТІ ТА
ПСИХОЛОГІЇ ТВОРЧОСТІ**
**NEW APPROACHES TO STUDYING GIFTEDNESS AND
PSYCHOLOGY OF CREATIVITY**

Анотація. В статті розглядаються різні підходи до вивчення обдарованості, її значення в житті і діяльності людини. Тут аналізуються поняття загальної і спеціальної обдарованості, розкривається суть творчої обдарованості та її складові.

Ключові слова: обдарованість, творчість, здібності, психологічні особливості, творчий потенціал, психіка.

Annotation. The article considers different approaches to studying the talents of human, their meaning in life and activity of human. Conceptions of general and special talents are analyzed here. It reveals the idea of creative talents and their components.

Key words: art, skills, creative potential, psychics, psychological features.

Актуальність проблеми. Успіх розвитку будь-якої країни залежить від обдарованих, творчих, ініціативних, діяльних громадян. Самі по собі такі люди не виникають з нічого, не даються в готовому виді природою чи іншими силами. Задатки людини від народження для свого розвитку, становлення і перетворення їх у риси характеру, у властивість особистості потребують певних умов, впливу низки об'єктивних і суб'єктивних

факторів. Серед них ми виділяємо найголовніші – належні морально-психологічні умови формування особистості, соціальне замовлення та суспільний запит на творчу, обдаровану людину. Це стимулює появу обдарованих і геніальних людей. Вони «приходять» тоді, коли для цього створюються відповідні передумови, коли в суспільстві є крайня потреба в таких особистостях.

Метою даної статті є проаналізувати нові погляди різних психологічних шкіл, окремих вчених на природу обдарованості, її найголовніший компонент – творчість, на особливості діяльності психологів, педагогів тощо щодо розвитку творчих здібностей в обдарованих дітей.

Виклад основного матеріалу. В кінці ХХ на початку ХХІ століття в психологічній науці надбано значну кількість концепцій та конкретних результатів, які дозволяють як в теорії так і на практиці в певній мірі керувати процесом підготовки молоді до творчої діяльності [1,2]. Мова йде про основу загальної теорії людської поведінки – творчу свідомість. На думку видатного вченого-психолога Моляко В.О. «саме творчо-перетворювальні функції свідомості (підкреслення наше – О.Х.) являють найбільший інтерес, та і складають її головний зміст» [3, 211].

Творча функція психіки, свідомості, мислення в кінцевому результаті скеровують творчу діяльність людини, є її творчим потенціалом.

На нашу думку обдарованість як системне утворення особистості є стимулятором і координатором творчої діяльності.

Саме вона, обдарованість, сприяє знаходженню таких рішень, які дають змогу людині краще розуміти світ, навколишнє життя, інших людей і саму себе.

Думку Моляко В.О. про те, що обдарованість – «це свого роду наперед визначені можливості людини адаптуватися до життя» [4, 213], ми доповнюємо тим, що не лише адаптуватися, що є немаловажним, але й

змінити у житті те, що уже не відповідає новим потребам і вимогам. Це особливо важливо для знаходження рішення у тих випадках, коли створюються непередбачені проблеми, які вимагають саме творчого підходу для їх розв'язання.

Природа обдарованості давно цікавила вчених. Ще в древності вони шукали відповідь на питання: звідки у людини береться унікальний дар та чому він проявляється лише в окремих людей?. В ті часи все пояснювалось «божественним осяянням». Генії сприймалися як фігури міфологічні, що поєднували в собі «божественне начало» і смертну людину. Для одних філософів древності обдарованість – це дар вищих сил, уособлення божества в людині, для інших – це активна воля самої людини, яка здатна керувати собою і своїми талантами.

В епоху філософії Нового часу (Дж.Локк, Я.Коменский та ін..) природу обдарованості пояснювали рівнем засвоєння і набуттям досвіду, розвиненістю відчуттів, природним даром тощо. Вчені приходили до висновку, що кожна людина здатна досягти будь-якого рівня обдарованості, їй лише необхідні завзятість і сприятливі умови.

У XVIII-XIX ст. Обдарованість зводилась до здатності створювати те, до чого немає певних правил. Геніальність є протилежністю наслідування (І.Кант).Геній той, хто «здатний до активної уяви», до пізнання головного і загального, хто присвячує себе розв'язанню загальнолюдських проблем, відкинувши особисті (А.Шопенгауер).

Родоначальник психології здібностей Ф.Гальтон вважав, що талант є як спадковою рисою, так і наслідком впливу середовища.

У XX столітті виділяється ідея несамовитої завзятості і працьовитості людини для розвитку обдарованості.

З розвитком психодіагностики та психометрії (А.Біне, Г.Сімон) природу обдарованості почали шукати в інтелектуальній сфері. Виник новий напрям дослідження – інтелектуалістичний, але цей підхід мало що

говорив про досягнення успіху у житті, особливо у творчій діяльності. У зв'язку з цим набирає сили функціональний підхід до вивчення обдарованості (В.Вундт, Д.Міль, Г.Спенсер), де аналізуються чуттєвість, мислення і воля. Виникають нові поняття: «загальна обдарованість», «розумова обдарованість», «здатність до творчості» креативність (Дж.Гілфорд).

Таким чином, людство поволі прийшло до думки, що високий інтелект та успішність у навчанні є обов'язковою умовою реалізації людини у творчості. Потрібен ще якийсь елемент, якась складова обдарованості. Такою необхідною складовою виявились творчі здібності.

Цінність цього підходу полягає в тім, що здібності, в тому числі і творчі, піддаються розвитку, що є уже проблемою не тільки психології, але й педагогіки, різних методик тощо.

Нас цікавлять сучасні психологічні підходи до вивчення обдарованості. Суть їх полягає в тім, що обдарованість – одна із найбільш важливих психічних підсистем системи «людина-світ». Вона нерозривно пов'язана з такими важливими психічними функціями людини як свідомістю, підсвідомістю, установками, диспозиціями, особистісними структурами, емоційною сферою тощо. Обдарованість безсила без вольових зусиль. Щоб проявитись в дії («пробитись») необхідні чималі морально-вольові зусилля.

Творчі здібності необхідні не лише для створення моделі нового але й для втілення нового в життя, що вимагає переборення тих життєвих ситуацій (консерватизму, застарілих догм і звичок, рутинності, задрості тощо), які досить часто зустрічаються на дорозі нового, незвичного, творчого.

Для творчості, на думку багатьох дослідників (Моляко В.О., Максименко С.Д., Симоненко С.М., Коваленко А.Б., Мойсеєнко Л.А.

тощо) [5], необхідний «певний потенціал можливостей, що сприяють її виживанню» [6].

Новим підходом до вивчення обдарованості і психології творчості є те, що сьогоденні дослідники спеціальну обдарованість як правило розглядають на основі загальної. Спеціальна обдарованість – це здатність до конкретного виду діяльності, який вимагає саме таких а не інших умінь, навичок, вправності, витривалості тощо.

Будь-який вид діяльності потребує творчого підходу до планування, організації виконання поставлених завдань, аналізу та корекції дій в процесі роботи.

Сьогодні одним із показників творчої обдарованості називають наявність стратегій у плануванні завдань. Більше того, стратегію як особистісне утворення вважають «основою творчої обдарованості» [7, 214]. Обґрунтовують це тим, що стратегія включає в себе ті структури, які відповідають за аналіз ситуацій, оцінку нової інформації, вибір об'єктів дослідження, планування творчої поведінки, прогнозування розвитку гіпотез і задумів, розв'язання завдань, переорієнтація в умовах, що змінюються тощо.

Одним із нових підходів до вивчення обдарованості і психології творчості є поглиблене вивчення взаємозв'язків та взаємозалежностей обдарованості і здібностей. Здібності – це прояви різних сторін обдарованості (Г.С.Костюк, К.К.Платонов, Б.Г.Ананьєв, В.О.Крутецький). І по сьогодні відсутнє єдине тлумачення здібностей. Одні вважають їх індивідуально-психологічними особливостями, що відрізняють одну людину від інших, другі розцінюють їх як основу успішної діяльності, а треті взагалі зводять здібності до уміння засвоювати знання уміння і навички.

На нашу думку здібності є одним із проявів обдарованості, їх обов'язково треба пов'язувати з творчим потенціалом людини. Творчі

здібності розвиваються і реалізуються в діяльності. Обдарованість проявляється в діях людини, її мисленні, мовленні, практичному виконанні певних завдань тощо. Як здібності так і обдарованість тісно переплетені із задатками, їх постійним розвитком в діяльності аж до творчості. За такої логіки креативність стає важливою частиною, ядром структури особистості.

Висновки. Психологічна наука, досліджуючи обдарованість як складну систему, виділяє її такі структурні елементи: анатомо-фізіологічні задатки; сенсорно-перцептивні блоки, що характерні підвищеною чутливістю, розумові можливості, які дозволять правильно оцінювати нові ситуації і розв'язувати нові проблеми; емоційно-вольові структури, що забезпечують діяльність; уяву, фантазію тощо.

Різні автори, визначаючи рівень креативної обдарованості, виділяють самі різні творчі здібності: висока енергія; математичні здібності; винахідливість; пізнавальні здібності; чесність, прямота, безпосередність; намагання до оволодіння фактами; намагання до відкриттів тощо [8].

Інші називають такі складові творчого потенціалу: намагання до розвитку; здатність дивуватися; здатність повністю орієнтуватись в проблемі; спонтанність, безпосередність; адаптивна гнучкість; оригінальність; здатність до швидкого набуття нових знань; здатність легко долати розумові перепони; здатність «народжуватись кожен день по новому»; здатність до важкої настирливої праці тощо.

Списки цих якостей безумовно визначають суть творчої особистості. Таким чином багато питань, що стосуються творчої обдарованості, ще чекають свого розв'язання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Исследования по психологии научного творчества в США. – М. – 1966.

2. Кульчицкая Е.И., Моляко В.А. Психологические вопросы выявления одаренности. – К. – 1992. – С.14-16.
3. Моляко В.А. Творческая конструкторология. (пролегомены). – К. – Освіта України. – 2007. – С.211.
4. Моляко В.А. Там само. – С.213.
5. Стратегії творчої діяльності. Школа В.О.Моляко. За загальною редакцією В.О.Моляко. – К. – Освіта України. – 2008. – 700 с.
6. Моляко В.А. Творческая конструкторология. (пролегомены). – К. – Освіта України. – 2007. – С.214.
7. Моляко В.А. Там само. – 2007. – С.211.
8. Проблемы психологии творчества. – Выпуск III. – М. – 1986.